

מוקד הדיון בחוברת 36 הוא תהליכי המודרניזאציה שנתחוללו בקרב יהדות בבל. תהליכי המודרניזאציה בתפוצות ישראל במזרח לא נחקרו בפירוט הראוי, וכדי לקדם מחקר זה אורגן תחילה במכון בן-צבי יום עיון בסוגיה הגדונה (המאמרים של ד"ר ד' צמחוני, צ' זוהר ופרופ' ש"נ אייזנשטדט מיוסדים על הרצאות ודברי-תגובה שהושמעו בו). ראוי להדגיש את החסר בתחום זה יותר מאשר לציין את שהושג. יש צורך במחקר מפורט של תהליכי המודרניזאציה בכל תפוצה במזרח ובמחקר משווה שלהם הן עם תפוצות מזרחיות וספרדיות אחרות והן בהשוואה עם תפוצות יהודיות במערב. מחקר זה חיוני להבנת ייחודה של כל תפוצה במזרח בעת החדשה והמשותף או המפריד בינה ובין תפוצות אחרות במזרח ובמערב. כדי לסכר את האוזן יצויין, כי אף מן המימצאים החלקיים שבידינו בנדון, אין זה ודאי שהמשותף בין יהדות בבל ליהדות כורדיסטאן או ליהדות פרס בתקופה זו עולה על המשותף בין יהדות בבל לתפוצה כלשהי במזרח-אירופה. ואף שאלה זו פתוחה למחקר.

אשר למסגרת הדיון (א) הקפדנו על המינוח יהדות בבל ולא יהדות עיראק, כי בעיראק חיו שתי עדות יהודיות – בבליה וכורדית – שההבדלים ביניהן בעת החדשה היו ניכרים. (ב) גדרי הזמן של הדיון הם מן המאה ה-19 עד פרץ מלחמת-העולם הראשונה. הרחבת הדיון לתקופה מאוחרת יותר אמנם היתה מעשירה אותנו במימצאים מובהקים של תהליכי מודרניזאציה בכמה תחומים, אלא שהם ידועים יותר ואולי גם פחות מאלפים מהמימצאים על שלב הצמיחה. חרגנו מעט ממסגרת זו רק כאשר אלמלא נעשה כן, הדברים היו חסרי משמעות, כגון בדיון על הספרות.

□ פרופ' ש"נ אייזנשטדט, במאמרו שבפתח החוברת, עומד על ייחודם של תהליכי המודרניזאציה ביהדות בבל, שלא היו מלווים התכולות ולא התפוררות של הסולידאריות היהודית, של הגיבוש הקהילתי ושל המסגרת המשפחתית, כפי שהתאפיינו תהליכים אלה בלא-מעט קהילות יהודיות באירופה. המחבר הוא פרופסור לסוציולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים.

□ ד"ר דפנה צמחוני סוקרת את הקווים של ראשית המודרניזאציה בקרב יהדות בבל עד שנת 1914, בהקשרים של: המדיניות העות'מאנית, פיתוח הסחר הבינלאומי ופריסת קהילות-בנות של 'יהודים בגדאדים' בהודו ובמזרח הרחוק, התפתחות החינוך המודרני ותחומים נוספים.

המחברת מרצה במחלקה להיסטוריה באוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

□ ד"ר נסים קזז דן בפעילות יהודי בבל בתחום הפוליטי, שהחלה רק בשלהי

התקופה העות'מאנית והשפיעה על פעילותם מאוחר יותר, כימי השלטון הבריטי ובעיראק העצמאית.

□ ד"ר ריבה ס' סיימון סוקרת את התפתחות החינוך היהודי בכגדאד עד שנת 1914 במסגרותיו השונות: במוסדות קהילתיים מסורתיים, במוסדות כ"ח ועוד — תוך השוואה עם החינוך בחברה הלא-יהודית. המודרניזאציה בחינוך היהודי השפיעה על יהודי בכל בעיקר אחר מלחמת-העולם הראשונה.

המחברת היא מהמכון למזרח התיכון שבאוניברסיטת קולומביה בעיר ניו יורק.

□ שאול סחייק סוקר את התמורות במעמד היהודייה העירונית בכבל בסוף המאה ה-19 עד שנת 1914. גם במעמד האשה עיקר התמורה חל בתקופה מאוחרת יותר. המחבר הוא מוסמך החוג לתולדות עם ישראל באוניברסיטת תל-אביב.

□ צבי זוהר דן ביחסו של הרב עבדאללה סומך, גדול רבני כבל במאה ה-19, אל כמה תחומים של תמורות טכניות שחלו בזמנו, כמשתקף ביצירתו ההלכתית. המחבר מלמד במכון ליהדות זמננו שבאוניברסיטה העברית ובמכון שלום הרטמן בירושלים.

□ ד"ר ראובן שניר דן בשלבים הראשונים בהתפתחות הסיפור הקצר בערבית מאת סופרים יהודים בעיראק. היהודים בארץ זו החלו לעבור לכתובה ערבית כבר בראשית המאה ה-20, אולם יצירתם הספרותית בלשון זו עיקרה בין שתי מלחמות-העולם ורוב יוצריה היו מחסידי ההשתלבות בחברה הערבית בעיראק. המחבר מרצה בחוג לשפה וספרות ערבית באוניברסיטה העברית בירושלים.

□ מתחום אחר הוא המאמר מאת ד"ר יהודית רומני, המנתחת שלושה רומאנים בצרפתית מאת המחברים היהודים אלבר בנסוסאן, עמי בוגאנים וקלוד כאיאט, שמוצאם מאלג'יריה, מארוקו ותוניסיה. המשותף לשלושת הרומאנים הוא התיאור, באמצעים ספרותיים שונים, של חוויית ההגירה שהתנסתה בה יהדות המגרב בדור זה, תוך התמודדות עם בעיות של מודרניזאציה ושל עימות תרבותי שנתלוו לכך. המחברת חוקרת של ספרות שכתבו יהודים, במיוחד כותבי צרפתית מהמגרב.

★

חוברת 36 היא האחרונה בחוברות 'פעמים' לשנת תשמ"ח. אנו פונים אליך: חדש מיד את מנויך לשנת תשמ"ט, או הצטרף אל מנויינו, והמליץ על רבעוננו למכריך.

תהא תשמ"ט שנת שלום ופיוס עם רחוקים וקרובים, שנת חיים טובים, שנת יצירה ברוח ובחומר.

העורך